

Leszek Dziedzic (Muzeum Historii Kielc)

„Kielce wczoraj i dziś”. Fotografie z konkursu z 1960 r. w zbiorach Muzeum Historii Kielc

Zbiory zgromadzone w Inwentarzu Ikonografii biblioteki Muzeum Historii Kielc obejmują aktualnie 5769 pozycji¹. Z założenia zbiór ten miał dokumentować zmiany architektoniczne i urbanistyczne miasta. W praktyce jednak trafiły do niego również fotografie obrazujące życie miasta w różnych jego przejawach, które miał przyjmować Dział Gromadzenia i Dokumentacji. Biblioteczny zbiór ikonograficzny składa się w większości z negatywów małoobrazkowych, pozytywów w różnych formatach, fotografii w postaci druków, czyli głównie pocztówek, oraz albumów zawierających fotografie. Obiekty zostały pozyskane drogą zakupów, darów i przekazów instytucjonalnych. Zdecydowana większość fotografii pochodzi z okresu po 1945 r., a niezbyt liczne z czasów II Rzeczypospolitej i okupacji. W skład zbioru wchodzi zróżnicowane liczebnie zespoły, których autorami są uznani kieleccy fotograficy: Paweł Pierściński, Janusz Buczkowski, Jerzy Kamoda, Stanisław Lipka i Henryk Pieczul.

Obok nich wyróżnia się zespół 90 odbitek fotograficznych w formatach ekspozycyjnych, niemal w całości dokumentujący wygląd Kielc w połowie XX w.². Przekazany został do muzeum w 2010 r. przez Urząd Miasta w Kielcach i wstępnie rozpoznany jako nieuporządkowany plon konkursów fotograficznych, organizowanych przez ówczesny Zarząd Miejski³. Zaznaczono, że nazwiska ich autorów nie są znane, pomimo sygnowania zestawu 12 fotografii pieczętą imienną autora (Witold Sowiński) i dodatkowo 3 pojedynczych fotogramów odręcznymi podpisami autorów (Jerzy Kamoda, Stanisław Lipka, Edmund Massalski). Większość fotografii na początku 2011 r. została zaprezentowana kielczanom w Małej Galerii Muzeum Historii Kielc na wystawie pod tytułem „Kielce sprzed lat. Fotografie z daru Urzędu Miasta w Kielcach”⁴.

1 Stan w księdze inwentarzowej „Ikonografia” na dzień 10.09.2020 r. Dla porównania w 2010 r. był to tylko 1553 pozycje inwentarzowe. Por. M. Kolasa, *Zbiory fotografii w Muzeum Historii Kielc*, „Studia Muzealno-Historyczne”, 2011, t. 3, s. 361.

2 MHKi/I/1408–1497.

3 M. Kolasa, *Nabytki Muzeum Historii Kielc w 2010 roku*, „Studia Muzealno-Historyczne”, 2011, t. 3, s. 377; M. Kolasa, *Zbiory fotografii...*, s. 362.

4 Wystawa „Kielce sprzed lat. Fotografie z daru Urzędu Miasta w Kielcach”, komisarz L. Dziedzic, Muzeum Historii Kielc, 11 lutego – 9 marca 2011 r.

W wyniku szczegółowego opracowania okazało się, że wszystkie fotografie są efektem jednego tylko konkursu, zatytułowanego „Kielce wczoraj i dziś”, który odbył się na przełomie 1959 i 1960 r. z okazji 15-lecia wyzwolenia Kielc⁵. Jego organizatorami byli: Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, Miejski Komitet Frontu Jedności Narodu, Polskie Towarzystwo Fotograficzne Oddział w Kielcach i redakcja partyjnego dziennika „Słowo Ludu”. Konkurs miał na celu „spopularyzowanie dorobku naszego miasta w okresie 15-lecia władzy ludowej”⁶. Prace można było zgłaszać w dwóch kategoriach. W kategorii „A” zdjęcia Kielc „dawnych”, czyli nieistniejących już domów, ulic i placów. W kategorii „B” przyjmowano natomiast zrobione „na gorąco” fotografie dokumentujące wygląd miasta „dziś” oraz wszelkie przejawy jego życia. Zdjęcia należało wykonać w granicach administracyjnych

miasta lub we wskazanych miejscowościach podmiejskich, takich jak Białogon, Bukówka, Czarnów, a także w Chęcinach, Dąbrowie, Masłowie, Niewachlowie, Sitkówce, Wiśniówce, Słowiku, Zagórzcu i w okolicach rzeki Lubrzanki⁷.

Konkurs przeznaczony był dla wszystkich potrafiących fotografować. Do grupy „A” można było zgłaszać dowolną liczbę prac, natomiast do grupy „B” tylko 25 prac. Każdą fotografię należało na odwrocie opatrzyć godłem autora, tytułem, datą i opisem, a w dołączonej kopercie podać personalia i adres autora oraz wykaz fotografii w układzie grupowym. Informację o konkursie zamieszczono na

II.1. Dyplom Pawła Pierścińskiego za zajęcie I miejsca w konkursie fotograficznym „Kielce wczoraj i dziś”; Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Kielcach, Kolekcja Pawła Pierścińskiego

5 Uchwała Nr 242 Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Kielcach z dnia 19 XI 1959 r., k. 355–359, AP Kielce, Protokoły z posiedzeń Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Kielcach od Nr 48 do Nr 54, 1959 rok 29 XI – 17 XII, sygn.. 315; *Z okazji 15-lecia wyzwolenia Kielc. Konkurs fotograficzny*, „Słowo Ludu”, 1959, nr 329, s. 3; P. Pierściński, *Kielecka Szkoła Krajobrazu. Kronika 1955–2002*, w: tenże, *Czas krajobrazu*, Kielce – Kraków 2004, s. 12.

6 *Z okazji 15-lecia...*

7 Tamże.

łamach „Słowa Ludu” 27 listopada 1959 r., prace można było nadsyłać do 1 stycznia 1960 r., a rozstrzygnięcie konkursu miało nastąpić 9 stycznia 1960 r.⁸ Organizatorzy zastrzegli sobie prawa do zakupu, reprodukcji i pokazania prac na wystawie pokonkursowej. Dla obydwu grup fotografii przewidziano jednakowe nagrody pieniężne: po dwa tysiące złotych dla zwycięzców, po tysiąc złotych dla dwóch drugich miejsc i po pięćset złotych dla trzech trzecich miejsc. W każdej z grup można było otrzymać tylko jedną nagrodę. Redakcja „Słowa Ludu” obiecywała też możliwość publikacji najciekawszych prac na łamach gazety.

Rozstrzygnięcie konkursu, zgodnie z zapowiedzią, nastąpiło w sobotę 9 stycznia 1960 r., a jego wyniki ogłoszono na łamach „Słowa Ludu” we wtorek 12 stycznia⁹. Zgłoszono do niego w obu kategoriach, jak w dwóch wersjach informowała prasa, łącznie 320 lub ponad 400 prac¹⁰. W kategorii prezentującej Kielce „wczoraj” pierwszą nagrodę otrzymał Paweł Pierściński (godło „Karczoch”), wówczas jeszcze student Politechniki Warszawskiej. W grupie obrazującej Kielce „dziś” pierwszą nagrodę przyznano Janowi Siudowskiemu (godło „Liść”). Dwie drugie nagrody za Kielce „wczoraj” otrzymali: występujący wspólnie z synem Andrzejem Edmund Massalski (godło „Krugacz”)¹¹ i Ryszard Jakubowski (godło „Tesz”)¹². Za Kielce „dziś” dwie drugie nagrody przyznano Pawłowi Karczewskiemu i Stanisławowi Lipce (godło „Zenit”). Trzecie nagrody w grupie „A” odebrali: Józef Kłodawski (godło „Figura”), Witold Sowiński (godło „Podkowa”) i Władysław Kusterski (godło „Nów”). W grupie „B” natomiast ponownie wspólnie Edmund i Andrzej Massalscy (godło „Krugacz”), Jerzy Kamoda (godło „Łazik”) i Andrzej Pierściński

Il. 2. Ogłoszenie o wystawie „Kielce wczoraj i dziś”, *Słowo Kielc. Jednodniówka*, Kielce 1960, s. 5

8 Tamże.

9 *Konkurs: „Kielce wczoraj i dziś” rozstrzygnięty. Pierściński i Siudowski najlepsi*, „Słowo Ludu” 1960, nr 12, s. 4.

10 Doniesienia prasowe podawały różne liczby. Tamże; *Zwiedzamy wystawę fotograficzną*, „Słowo Ludu” 1960, nr 30/31, s. 8.

11 W notatce prasowej z 12 stycznia zamiast Andrzeja błędnie wymieniony jest Edward Massalski, natomiast w kolejnej, z 26 stycznia 1960 r., wpisani są już prawidłowo Edmund i Andrzej Massalscy. *Konkurs: „Kielce wczoraj...”*; *Fotoamatorzy otrzymali konkursowe nagrody*, „Słowo Ludu” 1960, nr 26, s. 6. Autor biografii E. Massalskiego nie wspomina o wspólnej nagrodzie; A. Rembalski, *Edmund Massalski. Biografia*, Kielce 2016, s. 108, 109.

12 Fotografia nr inw. MHKi/I/1413 oznaczona stemplem R. Jakubowskiego opisana jest godłem „Tesz”, natomiast w informacji prasowej R. Jakubowskiemu przypisano godło „Dawniej”, *Konkurs: „Kielce wczoraj...”*

(godło „Oksza”)¹³. Ponadto, jak donosiło „Słowo Ludu” 26 stycznia 1960 r., w gronie nagrodzonych znaleźli się również Franciszek Gładysz i Romuald Janion, których nagrody nie wynikały z regulaminu konkursu. Według informacji prasowej wszyscy autorzy byli członkami Polskiego Towarzystwa Fotograficznego¹⁴. Prace oceniał m.in. Witold Dederko, członek Rady Naczelnej PTF, który mocno komplementował kieleckich amatorów fotografii¹⁵.

Zwycięzcy konkursu otrzymali regulaminowe nagrody pieniężne¹⁶ oraz dyplomy honorowe stemplowane jubileuszową pieczęcią uroczystej sesji Wojewódzkiej i Miejskiej Rad Narodowych, które uroczysto wręczono im na wystawie pokonkursowej. W okresie od 16 stycznia do 31 marca 1960 r. kielczanie mogli oglądać

Il. 3. *Studnia – ponuro i ciemno* (Kieleckie podwórko), fot. W. Sowiński, 1940; wszystkie fotografie ze zbiorów Muzeum Historii Kielc

13 W bibliografii osobowej Pawła Pierścińskiego druga nagroda – nie trzecia jak w informacji prasowej – za Kielce „dziś” przypisana jest Pawłowi Pierścińskiemu. *Paweł Pierściński. Bibliografia podmiotowo-przedmiotowa*, oprac. B. Piotrowska, P. Pierściński, Kielce 2016, s. 182; *Konkurs: „Kielce wczoraj...”*

14 *Fotoamatorzy otrzymali...*

15 *Konkurs: „Kielce wczoraj...”*

16 Z budżetu wystawowego 35 tys. zł bezpośrednio na nagrody przeznaczono 11 tys. zł. Uchwała Nr 242 Prezydium..., k. 359.

ponad 150 prac konkursowych w górnym holu Wojewódzkiego Domu Kultury¹⁷. Brak jest informacji o prezentowaniu wystawy poza Kielcami, co przewidywał jej regulamin.

Omawiany zbiór 90 fotografii trafił do Muzeum Historii Kielc w 2010 r. jako dar Biura Rady Miejskiej Urzędu Miasta w Kielcach, dzięki inicjatywie dyrektor Biura pani Ewy Łęk-Noculi¹⁸. Najprawdopodobniej jest to zachowana część z przeszło 150 fotogramów eksponowanych na wystawie pokonkursowej w WDK, a następnie zakupionych przez organizatorów. Tematyka zdjęć, na których można odnaleźć charakterystyczne budynki, główne ulice i place miasta, a także zaułki i podwórka oraz – obecnie niezachowane, ale znane z innych źródeł – fragmenty miasta, wskazują na ich kielecką proveniencję. Analiza miejsc udokumentowanych fotografiami pozwoliła datować je na przełom lat 50. i 60. XX w. Z kolei opisy, m.in. w postaci oznaczenia godłami, wskazywały na ich konkursowe pochodzenie. Właśnie analiza godeł i ich rozszyfrowanie pozwoliło na identyfikację konkursu i ostateczne wskazanie na konkurs „Kielce wczoraj i dziś”.

Z opisów na fotografiach wynika, że tylko osiem należy do grupy „A”, 35 do grupy „B”, a ponad połowie brakuje oznaczenia grupy. Nie można jej obecnie określić, gdyż nie dysponujemy wykazami fotografii w układzie grupowym, które autorzy zobowiązani byli złożyć organizatorom. Autorska kwalifikacja do grupy „A”, czyli, jak zakładał regulamin wystawy, obiektów już nieistniejących, w praktyce potraktowana została dość dowolnie, gdyż miejsca i obiekty na fotografiach co najwyżej uległy przekształceniom. W tej grupie znalazły się dwie najstarsze fotografie datowane na rok 1925, autorstwa Edmunda Massalskiego, dokumentujące widok północnego skrzydła Pałacu Biskupów Krakowskich i korpusu głównego Zakładów Białogońskich¹⁹. Zachowały się ich szklane negatywy, które w 2003 r. otrzymał Dział Przyrody Muzeum Narodowego w Kielcach²⁰. Kolejne chronologicznie są cztery fotografie – bez określonej przynależności grupowej – autorstwa Witolda Sowińskiego, prezentujące wygląd kieleckich podwórek-studni i przedmieść, datowane na rok 1938, 1939 i 1940²¹. Pozostałe prace z historycznej grupy „A” pochodzą już z drugiej połowy lat 50. i jest to pięć fotografii zwyczajcy w tej kategorii Pawła Pierścińskiego i jedna fotografia sygnowana godłem „Ryś”. Pozostałe 82 fotografie, niezależnie, czy zaliczone do grupy „B”, czy pozostawione bez oznaczenia przynależności, spełniają wymogi tej grupy i dokumentują wygląd miasta „dziś” oraz wszelkie przejawy jego życia. Przyjęta w regulaminie konkursu nomenklatura „dziś” pozostaje właściwie kwestią umowną. Pozostawiając uczestnikom na dostarczenie wykonanych prac jedynie miesiąc, musiano milcząco założyć, że „dziś” może oznaczać nawet dziesięciolecie, i że składane na konkurs fotografie mogły być wykonane już „wczoraj”, przed konkursem.

17 *Słowo Kielc. Jednodniówka*, Kielce 1960, s. 5; *Zwiedzamy wystawę...*

18 Umowa darowizny nr UD 2/B/D/2010 z 2 kwietnia 2010 r.

19 MHKi/I/1438, MHKi/I/1471.

20 P. Król, *Kraina Gór Świętokrzyskich na dawnej fotografii*, Kielce 2007, s. 7, 57, 75, 104, 105.

21 MHKi/I/1458, MHKi/I/1459, MHKi/I/1460.

Il. 4. *Sienkiewiczza dziś*, fot. R. Jakubowski, lata 50. XX w.

Oficjalnym założeniem konkursu było „spopularyzowanie dorobku naszego miasta w okresie 15-lecia władzy ludowej”²², w istocie mającego jednak służyć swoistej legitymizacji nowego ustroju, co poświadcza fakt finansowania konkursu ze środków przyznanych na obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego²³. Równoległe miał on służyć opracowaniu dokumentacji fotograficznej miasta²⁴.

Utrwalony przez uczestników konkursu obraz miasta, poza wspomnianymi już powyżej wyjątkami sprzed epoki Polski Ludowej, dokumentuje obraz miasta, jego przemiany architektoniczno-urbanistyczne oraz różnorodne przejawy życia kulturalnego i społecznego z lat. 50. XX w. Na 85 fotografii 59 jest datowanych na okres 1955–59. Można więc przypuszczać, że pozostałe 26 niedatowanych fotografii również pochodzi z tego czasu. Zdjęcia ukazują dwie strony życia miasta. Z jednej strony Kielce odchodzące w przeszłość, jak na przykład domy nad Silnicą i „domy jednorodzinne” przy ul. Zagnańskiej; z drugiej zmiany inwestycyjne zachodzące w mieście po raz pierwszy nie żywiołowo, a w wyniku realizacji planów jego rozwoju, opracowywanych od roku 1953. Do 1960 r. powstały nowe zakłady przemysłowe, a istniejące wcześniej rozbudowano. Położono nacisk na budownictwo mieszkaniowe, budując nowe osiedla: Sienkiewiczowską Dzielnicę Mieszkaniową, Szydłówek, Czarnów, osiedle przy ul. Zagórskiej, a także realizując budownictwo

22 Uchwała Nr 242 Prezydium..., k. 357; *Z okazji 15-lecia...*

23 Uchwała Nr 242 Prezydium..., k. 355.

24 Tamże.

Il. 5. *Plac Panny Marii*, fot. P. Pierściński, 1955

plombowe. Rozpoczęto kampanię modernizacji ulic, kładąc asfalt w miejsce „kocich łbów”. Podobnie unowocześniano sieć handlową, otwierając nowe, dobrze wyposażone sklepy oraz punkty usługowe²⁵.

Obraz Kielce utrwalony na konkursowych fotografiach dla przejrzystości ujęto poniżej w ramach następujących zagadnień:

- zabytki
- „stare” miasto
- „nowe” miasto
- stare i nowe (ulica Sienkiewicza)
- życie miasta
- panoramy miasta
- fotografia artystyczna.

Jest to podział umowny, wybrany przez autora, zwłaszcza że poszczególne fotografie mogą być zaliczone do kilku grup jednocześnie i analizowane na różnych płaszczyznach tematycznych. W kontekście omawiania zaznaczonych zagadnień odniesienie do poszczególnych fotografii ma miejsce w przypisach.

Jak zwykle poczesne miejsce – tak jak w wielu zbiorach fotografii miejskich – zajmują zabytki, którym poświęconych jest 19 fotografii. Uwaga autorów skupiała się przy tym na wzgórzu zamkowym i jego okolicach, gdzie wykonano 13 zdjęć, przy czym będącej dominantą wzgórza katedrze poświęcono tylko jedną fotografię. Najwięcej, bo cztery prace, prezentują Pałac Biskupów Krakowskich²⁶.

25 J. Zieliński, *Kielce w Polsce Ludowej*, Warszawa 1984, s. 25, 26, 269, 271.

26 MHKi/I/1469–1472.

Il. 6. *Ulica Wesola*, fot. P. Pierściński, 1956

Trzy z nich eksponują w różnych ujęciach i z różnej perspektywy całą bryłę pałacu. Najciekawsze jest ujęcie fasady widzianej z góry, z dzwonnicy katedralnej, z perspektywicznym ujęciem panoramy miasta i leżącej poza miastem Karczówki²⁷. Dwie pozostałe fotografie to: bryła pałacu od strony ogrodu, częściowo przysłonięta murem, i pałac widziany z perspektywy dachów ulicy Paderewskiego z widocznymi fragmentami nieistniejącej zabudowy na pierwszym planie. Skrzydło północne pałacu z widokiem jednej z wież pałacowych, jeszcze z charakterystycznym rosyjskim daszkiem namiotowym, ukazuje jedna z dwóch

najstarszych fotografii z roku 1925²⁸. Wspomnianą już wcześniej katedrę oglądamy od północy z perspektywy ulicy Dużej²⁹. Zdjęcie w stylu Jana Bułhaka eksponuje jednak bardziej dzwonnice i szczegóły zabudowań ulicy Dużej. Podobny widok na dzwonnice prezentuje ujęcie z perspektywy ulicy Kapitulnej³⁰. W tej fotografii bardziej interesujący jest jednak sam przebieg ulicy, jeszcze niewyprostowanej w górnym biegu, z murem po stronie południowej. Z ciekawej perspektywy, bo z dachu Pałacu Biskupów Krakowskich, ukazane zostało sąsiadujące z pałacem więzienie³¹. Niestandardowe ujęcie pozwala zajrzeć na więzienny spacerniak okolony

27 MHKi/I/1472.

28 MHKi/I/1471.

29 MHKi/I/1468.

30 MHKi/I/1466.

31 MHKi/I/1408.

budynkami. Pozostałe, mniej spektakularne widoki obiektów na wzgórzu zamkowym, to budynek plebanii katedralnej przed przebudową³², dawny Zajazd pod Krakowiakami³³, dwa ujęcia siedziby kurii biskupiej – jedno perspektywiczne od strony domu prepozyta³⁴, a drugie zachowanego w pierwotnym kształcie wejścia do dawnej kanonii Tumlin³⁵ oraz dwa ujęcia pałacyku Tomasza Zielińskiego³⁶, jedno od strony parku, a drugie z wnętrza ogrodu.

Z kolejnych sześciu fotografii trzy poświęcone są zabytkom sakralnym. Bardziej interesujące jest tylko ujęcie kościoła św. Wojciecha od strony południowej³⁷. Na pozostałych dwóch możemy podziwiać z dalekiej perspektywy kościół garnizonowy przy ul. Chęcińskiej i zespół klasztorny na Karczówce³⁸. Inne zabytki uwiecznione przez uczestników konkursu to gmach Leonarda³⁹, niezbyt już reprezentacyjny i słabo widoczny spoza drzew, oraz budynek Zakładów Białogońskich⁴⁰, sfotografowany w 1925 r. Do zabytków, ale już młodszej daty, należałoby też zaliczyć ze względu na jego pomnikowy charakter budynek Domu Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, obecnie Wojewódzkiego Domu Kultury⁴¹. Stereotypowe ujęcie od frontu nie wnosi nic nowego do wiedzy o budynku.

Wizerunkom „starego” miasta poświęcono 14 fotogramów. Trzy z nich, wykonane w latach 1938–40, prezentują niepowtarzalny klimat niezidentyfikowanych kieleckich podwórek-studni z obowiązkowym rynsztokiem pośrodku i zrujnowanymi elewacjami oficyn⁴². Ujęcia te mają bardziej charakter artystyczny niż dokumentalny. W podobnym klimacie wykonane są cztery kolejne fotografie przybliżające naturalistycznie „uroki” miejskich zaułków. Są to zaśniewane „zatyłki” ulicy Bodzentyńskiej widziane od strony placu św. Wojciecha⁴³, wrośnięty w ziemię bieda-domek na fotografii z 1938 r.⁴⁴ oraz zniszczona kamieniczka przy ul. Żelaznej⁴⁵ i drewniany parterowy dom nad Silnicą otoczony drewnianymi szopami i płotem⁴⁶. W podobnej stylistyce prezentuje się też podwórko przy ul. Żelaznej z widokiem na kościół św. Krzyża⁴⁷. Niewiele lepiej przedstawiają się ulice. Nawet na skrzyżowaniu ulic Wesołej i Sienkiewicza widzimy kamienicę, z której odpadł już tynk,

32 MHKi/I/1478.

33 MHKi/I/1477.

34 MHKi/I/1474.

35 MHKi/I/1476; J.L. Adamczyk, *Wzgórze zamkowe w Kielcach*, Kielce 1991, s. 102, 103.

36 MHKi/I/1462–1463.

37 MHKi/I/1448.

38 MHKi/I/1441, MHKi/I/1449.

39 MHKi/I/1432.

40 MHKi/I/1438.

41 MHKi/I/1443.

42 MHKi/I/1458–1460.

43 MHKi/I/1416.

44 MHKi/I/1442.

45 MHKi/I/1423.

46 MHKi/I/1429.

47 MHKi/I/1422.

Il. 7. Kielce – *S.D.M. (I)* (Ulica H. Sienkiewicza), fot. J. Kamoda, 1959

ale w głębi widać tynkowanie budynku ówczesnej Wojewódzkiej Orkiestry Symfonicznej⁴⁸. Na kolejnym zdjęciu również dostrzegamy zniszczone elewacje kamieniczek przy ul. Seminaryjskiej, aczkolwiek świetnie wpisujące się w nostalgiczny nastrój jesiennej fotografii⁴⁹. Niewiele do wiedzy o mieście wnoszą trzy dalsze fotografie: jednej z kapliczek Drogi Krzyżowej prowadzącej z katedry na Karczówkę, placu przed kościołem św. Krzyża i drewnianych domów przy ul. Podklasztornej⁵⁰. Ostatnia fotografia „starego” miasta to ujęcie odlewni w Białogonie⁵¹.

Ujęcia „nowego” miasta to, poza ulicą Sienkiewicza, która zostanie omówiona osobno, jedynie sześć foto-

grafii. Dwie prace ilustrują nowe miejskie przybytki kultury, wewnątrz eleganckiego foyer przebudowanego kina „Moskwa” i budynek kina „Bajka”⁵². Nowe Kielce to także „nowy” Szydłówek i jego „socjalistyczne” budownictwo, nieodparcie kojarzące się z wizerunkiem Nowej Huty⁵³. Spektakularna, chociaż już opatrzona przez powojenne piętnastolecie nowość, to pomnik Wdzięczności Armii Radzieckiej, wzniesiony w miejscu prawosławnego soboru na skwerze Stefana Żeromskiego⁵⁴. Dwie pozostałe fotografie to budynek schroniska przy skoczni narciarskiej na Pierścienicy i park miejski z pomnikiem Stefana Żeromskiego⁵⁵.

48 MHKi/I/1451.

49 MHKi/I/1461.

50 MHKi/I/1444–1445, MHKi/I/1457.

51 MHKi/I/1439.

52 MHKi/I/1453, MHKi/I/1450.

53 MHKi/I/1452.

54 MHKi/I/1430.

55 MHKi/I/1437, MHKi/I/1447.

Charakterystyczne są prace dotyczące ulicy Sienkiewicza. Jako pryncypalna była wizytówką miasta, a jednocześnie najbardziej dostrzegalnym i spektakularnym przykładem dokonań nowej władzy. Ulicy poświęcono uwagę na 19 fotografiach autorstwa różnych autorów, a ponadto występuje ona w kontekście innych prac, jak np. zdjęć panoramicznych. Na 12 fotografiach przedstawiony jest obraz nowego socjalistycznego miasta⁵⁶. Fotografujący dostrzegli przede wszystkim częściowo powstające jeszcze budynki Sienkiewiczowskiej Dzielnicy Mieszkaniowej, z czego sześć prac dokumentuje wygląd dzisiejszego placu Literatów, pięć nowego pasaży pomiędzy ulicami Małą i Dużą,

Il. 8. *Kleryków* (Ulica Jana Pawła II), fot. P. Pierściński, 1955

a jedno plac Artystów. Uwagę ma przyciągać – m.in. poprzez eksponowanie charakterystycznych ozdobnych detali – przede wszystkim wspaniała socrealistyczna architektura, wywołująca bezpośrednie skojarzenia z wyglądem warszawskiego MDM lub Nowego Miasta. Większość fotografii z tej grupy prezentuje w tle życie ówczesnego miasta, ruch uliczny, przechodniów, modę uliczną, nieliczne pojazdy. Tylko na jednej z fotografii⁵⁷ dostrzec można charakterystyczną postać wiejskiej kobiety w pasiastej zapasce objuczonej koszykami – wszechobecną przecież wtedy w pejzażu miasta, zwłaszcza w dni targowe. Uwieńczeniem omówionych fotografii jest praca ukazująca ulicę Sienkiewicza w nocy w manierze wielkomiejskiej ulicy rzęsiście oświetlonej lampami ulicznymi i neonami⁵⁸. Niejako zwornikiem pomiędzy starym i nowym są dwie fotografie fragmentu ulicy z widokiem na zabytkowy budynek teatru⁵⁹. Na jednej jest to budynek z elewacją w oplakanym

56 MHKi/I/1483, MHKi/I/1487–1497.

57 MHKi/I/1493.

58 MHKi/I/1479.

59 MHKi/I/1484, MHKi/I/1486.

Il. 9. *Widok z wieży kościoła św. Krzyża*, fot. A. Pierściński, 1959

stanie, a na drugim już odnowiony, bardziej pasujący do nowej ulicy Sienkiewicza. Uzupełnieniem przedstawionego obrazu są dwie fotografie ukazujące perspektywiczny widok wzdłuż ulicy od skrzyżowania z ulicą Małą w stronę dworca kolejowego⁶⁰. W przeciwieństwie do poprzednich ujęć głównymi aktorami nie są na nich budynki, a wyasfaltowana jezdnia i kielczanie. Przechodnie są liczni, a ruch samochodowy bardziej intensywny niż na poprzednich fotografiach. Obydwie stwarzają wrażenie tętniącego życiem miasta. Dwie ostatnie fotografie dotyczą ulicy Sienkiewicza i nierozzerwalnie związanego z nią placu Artystów. Na jednej, której identyfikacja przysporzyła najwięcej trudności z całego zespołu, z perspektywy ulicy Leśnej widzimy ulicę Sienkiewicza z wykopami, a w miejscu dzisiejszego placu Artystów dworek dawnej Kanonii Brzechów z dwoma gankami i czterospadowym dachem, odbudowany po pożarze Kielc z roku 1800⁶¹. Zbliżony widok na plac – już bez budynku kanonii, ale z perspektywą na dzisiejszą siedzibę Biura Wystaw Artystycznych i Pałac Biskupów Krakowskich – daje nam druga fotografia⁶². Elementem spajającym te dwie fotografie jest, dziś już nieobecny, ale przez lata kojarzący się z tym miejscem kiosk Ruchu.

60 MHKi/I/1481, MHKi/I/1485.

61 MHKi/I/1455; J.L. Adamczyk, *Wzgórza zamkowe...*, s. 115.

62 MHKi/I/1482.

Kolejna grupa – 12 fotografii – to ujęcia, jak precyzował to regulamin konkursu, „przejawów życia kulturalnego i społecznego”⁶³. Ściśle w duchu zasad konkursu można zakwalifikować do tej grupy pięć zdjęć, prezentujących udział kielczan w życiu miasta. I tak: na placu Wolności, centrum oficjalnej aktywności, widzimy mieszkańców miasta w trzech sytuacjach: uczestników pierwszomajowego pochodu⁶⁴, uczniowskiej żakiny pod dowcipnym hasłem „Przez wagary do kapitalizmu”⁶⁵ i szkolnego kiermaszu „Domu Książki”⁶⁶. Najprawdopodobniej pierwszomajowego święta dotyczy też datowana na maj 1959 r. fotografia z ul. Dużej z transparentem PZPR, na której jednak nie widać samych kielczan⁶⁷. Z kolei fotografia z miejską tablicą ogłoszeń dokumentuje przejawy życia społecznego ze stycznia 1958 r. Dzięki niej możemy poznać ofertę, i to nie tylko kulturalną, kierowaną do mieszkańców miasta przez organizatorów różnorodnych wydarzeń⁶⁸. Kielecko-Radomski Teatr im Stefana Żeromskiego zapraszał więc na wizytę w teatrze wystawiającym „Cyda” P. Corneille’a, „Estrada” proponowała m.in. komedię „Gracze” N. Gogola, zdarty w większości plakat zapraszał na nieznaną wystawę. Proponowano również spędzenie czasu na wieczorku tanecznym i turnieju siatkówki męskiej. Klepsydry informowały o nadchodzących ceremoniach pogrzebowych. Komentarz autora do prezentowanej sytuacji nie był jednak optymistyczny, gdyż stwierdzał, że: „Zjawiska kulturalne w Kielcach przechodzą prawie niezauważone”⁶⁹.

Uczestnicy konkursu na pięciu fotogramach udokumentowali też życie miasta i utrwalili zwyczajną, codzienną obecność kielczan na placach i ulicach. Na placu Wolności udało im się uchwycić kielecki spleen⁷⁰ w wersji dziecięco-senioralnej⁷¹. Kolejne cztery ujęcia prezentują jednak odmienną ekspresję mieszkańców. Widzimy więc księży podążających energicznie ulicą Dużą od seminarium duchownego w stronę katedry⁷², uczniów dyskutujących pod dawną siedzibą Liceum im. Stefana Żeromskiego przy ul. Jana Pawła II⁷³, zaśniewany plac NMP z grupą podążających w różne strony przechodniów⁷⁴, a wreszcie dwie dziewczynki wbiegające na schody katedry od strony Pałacu Biskupów Krakowskich⁷⁵.

63 Uchwała Nr 242 Prezydium..., k. 357.

64 MHKi/I/ 1426.

65 MHKi/I/1480.

66 MHKi/I/1425.

67 MHKi/I/1465.

68 MHKi/I/1440.

69 Tamże, opis na rewersie.

70 Stan przygnębienia, apatii i nudy wywołany poczuciem beznadziejności życia.

71 MHKi/I/1424.

72 MHKi/I/1473.

73 MHKi/I/1475.

74 MHKi/I/1464,

75 MHKi/I/1467.

Il. 10. *Kroki we mgle ul. Żeromskiego*, fot. A. Massalski, 1957

Dwa ostatnie fotografie w tej grupie prezentują kielczan przy pracy, jako kolejnej z form współżycia społecznego. Na jednej z fotografii przy pracy widzimy skalników w wyrobisku kamieniołomu na Kadzielni⁷⁶, a na drugim „Prądkę” z Czarnowa w tradycyjnym wiejskim stroju⁷⁷.

Specyficzną formą spojrzenia na miasto jest fotografia panoramiczna. Ujęcia takie możemy obejrzeć na 14 fotografiach. Tylko na jednym z nich widać Kielce z daleka, ze wzgórza Karczówka, a centralnym obiektem jest Pałac Biskupów Krakowskich⁷⁸. Na kolejnych trzech patrzymy na miasto z górujących nad nim świątyń. Z wieży kościoła

św. Krzyża możemy obejrzeć chłodnie kominowe elektrowni kieleckiej, dworzec i Karczówkę⁷⁹, natomiast na dwóch ujęciach z dzwonnicy katedralnej patrzymy na centrum miasta w kierunku kościoła św. Krzyża i na północ na centrum Kielc, i w perspektywie na niezabudowane pola wsi Szydłówek⁸⁰. Następne dwie fotografie wykonane z dachu Pałacu Biskupów Krakowskich pozwalają spojrzeć na centrum Kielc w kierunku placu Artystów⁸¹. Na obydwu widać przejściową wersję placu, na którym współistnieją zgodnie elementy „starych” i „nowych” Kielc. Zestaw kolejnych czterech panoram wykonany został z dachu budynku przy ul. Czerwonego Krzyża 5, gdzie mieszkali ich autorzy, Edmund i Andrzej Massalscy⁸². Dominujące

76 MHKi/I/1433.

77 MHKi/I/1435.

78 MHKi/I/1409.

79 MHKi/I/1412.

80 MHKi/I/1410, MHKi/I/1413.

81 MHKi/I/1415, MHKi/I/1420.

82 MHKi/I/1414, MHKi/I/1417–1418, MHKi/I/1421.

są tu widoki dachów starówki, ponad które wybijają się dachy Sienkiewiczowskiej Dzielnicy Mieszkaniowej. Dwie panoramy wykonano z trudnych do identyfikacji miejsc. Jedna z nich, zbliżona do panoramy z dzwonnicy katedry, ukazuje wzgórze Szydłówka⁸³, a druga gmach gimnazjum św. Stanisława Kostki⁸⁴. Ostatnie dwie panoramy wykonane są z żabiej perspektywy. Na jednej widać miasto od północy, znad brzegu zalewu miejskiego⁸⁵, a na drugiej na pierwszym planie dominują tereny dworca kolejowego⁸⁶.

Ostatnią grupę sześciu fotografii można nazwać artystycznymi, gdyż praktycznie nie są związane z miastem. Jest to zamglona ulica z samotnym przechodniem – scena z ul. Żeromskiego⁸⁷, widok na wieżę kościoła św. Trójcy⁸⁸ oraz pędzący pociąg w okolicy Słowika⁸⁹. Trzy ostatnie fotogramy to pozorne panoramy, całkowicie zdominowane elementami pierwszego planu. Dwa z nich to motywy śladów na śniegu pochodzące z Kawęczyny i Białogona⁹⁰, a trzeci to malowniczy krzew ostu na czarnowskich polach⁹¹.

Lista osób nagrodzonych w konkursie liczy 14 nazwisk. Tymczasem w omawianym zespole znajdują się prace jedenastu autorów, dziewięciu znanych z nazwiska i dwóch znanych tylko z godeł: „Dawniej” i „Ryś”. Zakładając, że organizatorzy zakupili wyłącznie nagrodzone prace, to w zespole brakuje nam fotografii pięciu autorów. Na pewno nie ma zdjęć Jana Siudowskiego (godło „Liść”) i Władysława Kisterskiego (godło „Nów”). Mogą natomiast znajdować się zdjęcia Pawła Karczewskiego, Franciszka Gładysza lub Romualda Janiona, których godeł nie znamy, a którzy mogli posługiwać się nierozszyfrowanymi godełami „Dawniej” i „Ryś”.

Autorem największej liczby 14 fotografii w tym zespole Paweł Pierściński oraz uczestnik konkursu posługujący się godłem „Dawniej”. Prace Witolda Sowińskiego i autora kryjącego się pod godłem „Ryś” zachowały się w 12 egzemplarzach. Zdjęć pozostałych autorów jest mniejsza liczba. I tak: Andrzeja Massalskiego – 10, Andrzeja Pierścińskiego – 8, Ryszarda Jakubowskiego – 7, Jerzego Kamody – 5, Stanisława Lipki – 4, Józefa Kłodawskiego i Edmunda Massalskiego po 2.

Wszystkie fotogramy na rewersach mają naniesione odręczne opisy ołówkiem lub niebieskim atramentem, a niektóre pieczątki autorskie. Część z tych adnotacji nie jest zgodna z regulaminem konkursu. Są to prace Witolda Sowińskiego ostemplowane jego pieczątką i pojedyncze prace Jerzego Kamody, Stanisława Lipki i Edmunda Massalskiego z odręcznymi podpisami autorów. Natomiast w przypadku siedmiu pozostałych fotografii, na których autorzy również ujawnili swoje

83 MHKi/I/1419.

84 MHKi/I/1427.

85 MHKi/I/1456.

86 MHKi/I/1454.

87 MHKi/I/1436.

88 MHKi/I/1411.

89 MHKi/I/1428.

90 MHKi/I/1431, MHKi/I/1446.

91 MHKi/I/1434.

personalia podpisami lub pieczętką, zostały one zanonimizowane poprzez zaklejenie szarą papierową taśmą. Upływ czasu, powodujący samoczynne odspojenie się taśmy, spowodował ujawnienie danych autorów. Odsłoniły się trzy pieczętki Pawła Pierścińskiego, dwie Andrzeja Massalskiego, jedna Ryszarda Jakubowskiego i odręczny podpis Edmunda Massalskiego. Pozwoliło to, po konfrontacji z danymi z innych źródeł, zweryfikować dane odnośnie autorstwa niektórych fotografii.

Zakres opisów też nie zawsze jest zgodny z konkursowym regulaminem. Część opisana jest wyłącznie godłem, nawet bez podpisu i daty, a większość, jak wspomniano już powyżej, nie posiada oznaczeń grupy, do której zgłaszał ją autor. Niektóre opisy są bardziej rozwinięte i podają dodatkowe dane o sfotografowanych obiektach⁹². Dwa z nich komentują też prezentowaną na ujęciach rzeczywistość. Bardziej lakoniczny był już wcześniej zacytowany⁹³. Drugi, rozbudowany komentarz ma nawet charakter bardziej manifestu ideowego zgodnego z założeniami organizatorów konkursu niż opisu: „Ulicą przewalają się kłęby baloników obrazujące dążenia ludzkie do przemie[nie]nia naszego miasta, do uczynienia z niego wielkiego uprzemysłowionego grodu. Dążeniom tym przewodzi PZPR...”⁹⁴. Autor tak opisanej fotografii znalazł się w gronie laureatów konkursu.

Na rewersach trzech fotografii znajdują się naklejki i stemple poświadczające udział oznaczonych nimi prac we wcześniejszych konkursach fotograficznych. Są to dwie fotografie Pawła Pierścińskiego. Pierwsza to „Domy nad Silnicą”⁹⁵, eksponowana na IV Białostockiej Wystawie Fotografii Amatorskiej Oddziału Białostockiego PTF w listopadzie 1957 r., na którą przyjęto sześć jego prac i gdzie otrzymał VIII nagrodę⁹⁶. Druga to „Miasto w zimie”⁹⁷, wystawione na IV Wystawie Fotografii Artystycznej PTF w Zakopanem w czerwcu 1958 r., na której był jednym z 55 wystawców, a przyjęto pięć jego prac⁹⁸. Trzecią fotografią z udokumentowanym udziałem w wystawach jest praca Andrzeja Massalskiego „Koniec dnia”, która w 1959 r. brała udział w IX Ogólnopolskiej Wystawie Amatorskiej Fotografii Artystycznej w Warszawie⁹⁹.

Zgodnie z regulaminem konkursu organizatorzy zastrzegli sobie prawo wystawienia prac na wystawie pokonkursowej i jednocześnie do ich zakupu i reprodukcji, gdyż konkurs miał też służyć opracowaniu dokumentacji fotograficznej miasta¹⁰⁰. Plon konkursu, ilustrujący dobitnie założoną tezę, że Kielce „to miasto, które

92 Np. MHKi/I/1464, MHKi/I/1468.

93 MHKi/I/1440, opis na rewersie.

94 MHKi/I/1465, opis na rewersie.

95 MHKi/I/1429, naklejka wystawowa na rewersie.

96 *Paweł Pierściński. Bibliografia...*, s. 180.

97 MHKi/I/1464, naklejka wystawowa na rewersie.

98 *Paweł Pierściński. Bibliografia...*, s. 180; B. Stano, *Wystawy zapamiętane, wystawy zapomniane. Życie artystyczne Krakowa, Nowej Huty, Rzeszowa i Zakopanego w okresie Odwilży*, Kraków 2007, s. 180.

99 MHKi/I/1414, stempel wystawowy na rewersie.

100 Uchwała Nr 242 Prezydium..., k. 357.

w bardzo szybkim tempie wyrasta na nowoczesny miejski ośrodek wojewódzki”¹⁰¹ zaprezentowano kielczanom na wystawie pokonkursowej w Wojewódzkim Domu Kultury od 16 stycznia do 31 marca 1960 r.¹⁰² Z datą styczniową władze miasta wydały też propagandową jednodniówkę „Słowo Kielc”, w której znalazła się co najmniej jedna fotografia z konkursu¹⁰³, a wszystkie zdjęcia dokumentowały m.in. hasła: „Stare...” - „... i nowe”, „Kładziemy asfalt...”, czy „Wybudowaliśmy wiadukt”¹⁰⁴, sławiące dokonania nowej władzy. W 1961 r. Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Kielcach wydało publikację *Kierunki rozwoju m. Kielc w 5-letnim Planie Gospodarczym na lata 1961–1965* ilustrowane zdjęciami Jerzego Kamody prezentującymi dotychczasowe osiągnięcia w rozwoju miasta¹⁰⁵. Po części były to na pewno prace konkursowe, gdyż fotografia zamieszczona na stronie 8 wydawnictwa jest prawie bliźniaczą kopią zdjęcia nadesłanego na konkurs przez Jerzego Kamodę, którego opis z numeracją na rewersie wskazuje na zgłoszenie do konkursu całego cyklu pt. „S.D.M.”¹⁰⁶. Tymczasem w omawianym zespole jest tylko jedna taka fotografia. Zdjęcia zgłoszone do konkursu były też już wcześniej publikowane w broszurze *Obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego w latach: 1960–1966 w Kielcach* wydanej w lipcu 1959 r. przez Prezydium MRN w Kielcach mającej mieszkańcom miasta dostarczyć „materiały, mówiące o [jego] przeszłości, teraźniejszości i przyszłości”¹⁰⁷. Na stronie 21 wydawnictwa znajduje się fotografia zatytułowana *Kielce – S. D. M.* autorstwa Stanisława Lipki, która następnie brała udział w konkursie „Kielce wczoraj i dziś”¹⁰⁸. Brak w omawianym zespole ok. 60 fotografii nie pozwala na prześledzenie w jakim stopniu i w jakim zakresie organizatorzy konkursu wykorzystali zakupione fotografie.

Z chwilą pozyskania omawianego zespołu fotografii przez Muzeum Historii Kielc zdjęcia zaczęły być wykorzystywane w działalności edukacyjnej i wydawniczej muzeum. Większość z nich została pokazana w 2011 r. na wystawie. „Kielce sprzed lat. Fotografie z daru Urzędu Miasta w Kielcach”¹⁰⁹. W 2012 i 2015 r. w niewielkiej części znalazły się na wystawach: „Kielce w PRL-u. Wystawa fotografii ze zbiorów Muzeum Historii Kielc” i „Wizerunek miasta”, a także zostały zamieszczone w katalogach obu wystaw¹¹⁰. Trafiły także do wydanej przez muzeum monografii miasta *Kielce przez stulecia*¹¹¹.

101 *Zwiedzamy wystawę...*

102 *Słowo Kielc. Jednodniówka...*, s. 5.

103 MHKi/I/1496, „Sienkiewicza dziś”, fot. R. Jakubowski.

104 *Słowo Kielc. Jednodniówka...*, s. 3, 5, 6.

105 *Kierunki rozwoju m. Kielc w 5-letnim Planie Gospodarczym na lata 1961–1965*, Kielce 1961.

106 Tamże, s. 8; MHKi/I/1493.

107 *Obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego w latach: 1960–1966 w Kielcach*, Kielce 1959.

108 MHKi/I/1495. W wydawnictwie w podpisie do fotografii błędnie zapisano nazwisko autora: St. Lipska. Powinno być: St[anisław] Lipka.

109 Patrz przypis 4.

110 *Kielce w PRL-u. Wystawa fotografii ze zbiorów Muzeum Historii Kielc*, oprac. M. Kolasa, Kielce 2012; *Wizerunek miasta*, oprac. K. Myśliński, Kielce 2015.

111 *Kielce przez stulecia*, red. M. Maciągowski, Kielce 2014.

Leszek Dziedzic (Kielce History Museum)

“Kielce Yesterday and Today”. Photographs from a 1960 photographic competition in the collection of Kielce History Museum

The collection of Iconography in the library of the Kielce History Museum includes a set of 90 photographic prints in exhibition formats, almost entirely documenting Kielce in the mid-twentieth century. It was donated to the museum in 2010 as a gift from the City Council Office of the City Hall in Kielce. In 2011 it was presented at the exhibition entitled „Kielce from years ago. Photographs donated by the City Hall in Kielce”.

All photographs are from a photographic competition entitled „Kielce yesterday and today”, which took place at the turn of 1959 and 1960 on the occasion of the 15th anniversary of the liberation of Kielce and aimed at popularizing the city's achievements during the 15th anniversary of the people's power. In the category „Kielce yesterday” the first prize was awarded to Paweł Pierściński whereas in the category „Kielce today” - to Jan Siudowski. The inhabitants of Kielce could see over 150 competition works at the Provincial Cultural Center between January and March 1960.

The photographs document the image of the city, its architectural and urban transformations as well as various manifestations of cultural and social life in the 1950s. Out of 85 photographs, 59 are dated from 1955–1959. 19 photographs are devoted to monuments, 14 to the „old” city, whereas shots of the „new” city include, apart from Sienkiewicza Street (19 photographs) only 6 photographs; 12 photographs portray the life of the city's inhabitants, 14 photographs are panoramic shots and finally 6 photographs are an artistic variations of the city's image.

The author of the largest number of photographs is Paweł Pierściński. He is also the author of 14 photographs in the „Dawniej” category. Then, there is Witold Sowiński - the author of the „Ryś” category (12 photographs). The other authors include: Andrzej Massalski (10), Andrzej Pierściński (8), Ryszard Jakubowski (7), Jerzy Kamoda (5), Stanisław Lipka (4), Józef Kłodawski and Edmund Massalski (2 each).

Keywords: Kielce, photography, photographic competition, Paweł Pierściński, Jan Siudowski